ASMALŲ KAIMAVIETĖ

Bronius DAKANIS

Asmalų kaimavietę (Utenos r., Kuktiškių sen.) 1985 ir 1986 m. žvalgė MMT. Tuomet aptiktas apie 40 cm storio kaimavietės kultūrinis sluoksnis, rastos kelios puodų šukės (žr. G. Zabiela, 1985 metų žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Utenos rajone ataskaita, *LIIR*, f. 1., b. 1376, p. 28–30; J. Balčiūnas, B. Dakanis, A. Merkevičius, G. Zabiela, Archeologijos paminklų žvalgymas Anykščių, Ignalinos, Molėtų, Prienų, Šakių, Švenčionių, Trakų, Ukmergės, Utenos ir Vilniaus rajonuose 1986 m., *LIIR*, f. 1., b. 1371, p. 29–30). 1996 m. kaimavietėje žvalgomuosius archeologinius tyrimus vykdė KPC. Ištirtas 36 m^2 bendras plotas ir surastas iki 50–70 cm storio kultūrinis sluoksnis su žiestų puodų šukėmis, 2 galąstuvais, raktu, peiliu, diržo sagtimi, apkalais, apie 80 monetų, 3 pasaginių segių fragmentais, apyrankės dalimi, apsilydžiusiais žalvario bei švino gabalėliais ir kt. Pagal aptiktus radinius kaimavietė datuota XVI a. pabaiga – XVII a. (žr. J. Balčiūnas, Asmalų (Utenos r.) kaimavietės ir spėjamo kapinyno 1996 m. žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, b. 2683). Rasti apyrankės ir segių fragmentai rodo, kad ji buvusi įkurta vietovėje, kurioje prieš tai buvęs pilkapynas. Tyrimų metu nustatyta ir archeologinės vietos 7,86 ha teritorija, patvirtinta 1999 m. Tais pačiais metais kaimavietei sudaryta ir apskaitos dokumentacija – Kultūros vertybės pagrindinis dosjė (sudarytojas J. Balčiūnas). Asmalų kaimavietė, esanti 0,2 km į Š nuo Utenos–Kaltanėnų ir Andreikėnų kelių kryžkelės, 50 m į R nuo Viešio ežero, abipus Utenos–Kaltanėnų kelio, 2000 m. įrašyta į NKVR Archeologinių vietų sąrašą (A 1581).

2004 m. Asmalų kaimavietėje platinant Utenos–Kuktiškių kelią buvo nustumdomas pakelės žemės paviršius. Jis nustumdytas abipus kelio apie 5–6,5 m pločiu ir 30–40 cm gyliu, per visą, maždaug 550 m, kaimavietės ilgį. Žvalgant kaimavietę, Š–ŠR jos dalyje, apie 60 m ilgio nustumdytame plote, aukštesnių laukų šlaite link upelio (įrengtos kelio pralaidos), aptikta židinių liekanų. Ant įžemio (molingo smėlio), sumaišyto su žeme, išsiskyrė penkios jų vietos. Pirmas židinys, esantis beveik šlaito papėdėje, buvo jau nustumtas – likusi tik pati apačia su keliais degusiais akmenimis ir puodų 3 šukelėmis. Antras židinys išsiskyrė toliau į Š, ŠR šlaite. Jis intensyvus, dar visiškai nenulygintas, su lipdyto puodo šuke grublėtu paviršiumi bei žiestų (?) puodų 2 šukelėmis ir daug degusių akmenų. Trečias židinys su degėsių sluoksniu, keliais degusiais akmenimis ir didele lipdyto puodo šuke bei 2 mažesnėmis buvo šalia (nuo upelio pusės) antrojo. Ketvirtas židinys aptiktas beveik šlaito viršuje. Jis dar nenustumdytas, su daug degusių akmenų, kurie sudarė ištisą židinio sluoksnį, ir maža puodo šukele. Penktas židinys buvo šalia ketvirtojo iš ŠV pusės, su daug degėsių ir greta gulinčiu degusiu akmeniu. Prie pat židinio sustumtoje žemių krūvoje rasta grublėto (?) puodo šukė. Židinių liekanų aplinkoje, platinamo kelio vietoje ir žemių krūvose mėtėsi daug degusių akmenų ir pavienių žiestų puodų šukių. Degusių akmenų žemės darbų vietoje buvo ir kitoje kelio pusėje, kaimavietės ŠV dalyje. Čia rasta ir žiesto puodo šukė-pakraštėlis. Degusių akmenų pastebėta sustumtų žemių krūvose ir kaimavietės PV dalyje, čia rastas dar vienas pakraštėlis. Kaimavietės PR dalyje matėsi tik keli degę akmenys. Kaimavietės žvalgymo metu pakelės žemės paviršius

nuo Š, ŠV jos galo jau buvo lyginamas – stumdomas iš krūvų link kelio. Iki pirmojo židinio liekanų buvo likę apie 80 m. Dėl to skubiai atlikta radimvietės fiksacija – nuvalytas išardytas plotas pastebėtų pirmojo ir antrojo židinių vietose ir jų aplinkoje. Jis apėmė per 44 m^2 ir buvo 84 m į Š, ŠV nuo upelio pralaidos per Utenos–Kuktiškių kelią, 7,8 m į R, ŠR nuo šio kelio vidurio, šalia praplatinto kelio sankasos, nustumdytame iki įžemio pakelės ruože. Nuvalius plote išjudintą gruntą, paaiškėjo, jog pirmasis židinys jau visas suardytas. Už 0,5 m į V nuo jo centro rasta didelė, bet jau sutrupinta lipdyto puodo šukė grublėtu paviršiumi. Taip pat beveik suardytas buvo ir antrasis židinys – iki įžemio jo teliko tik 2 cm. Atvalyto ploto P kampe, per jo V, PV krašto 2,5 m ilgį ir 20 cm plotį palei kelio sankasą, atsidengė iki 12 cm storio degėsingo kultūrinio sluoksnio – židinio liekanos. Jame aptiktos 9 žiestų puodų šukės (iš jų 3 pakraštėliai), 8 degę smulkūs rieduliukai, molio tinkas, du kauliukai. Padarius sluoksnio pjūvį, paaiškėjo, jog kultūrinio sluoksnio liekanos gali būti atstumtos tiesiant senąjį kelią ar suplautos pakelėje: sluoksnio apačia kontrastuoja su įžemiu – smėliu (nėra jokio difuzinio tarpsluoksnio), o sluoksnyje yra ploni horizontalūs 0,3–1 cm storio švaraus smėlio tarpsluoksniai. Plote taip pat aptikta pavienių žiestų ir lipdytų puodų šukių, trinamųjų girnų trintuvas. 16 m nuo ploto į Š, ŠV, šalia sustumdytų žemių krūvų, virš įžemio atvalytas židinys. Stumdant žemės paviršių jis nesuardytas, nes tam sutrukdė židinio akmenys. Židinys apie 70x100 cm ploto, su keramika ir daug degusių akmenų nuo 1,5x2x3 cm iki 8x8x12 cm dydžio. Į P–PR nuo židinio aptikta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moneta. Židinys užstumdant paviršines žemes turėtų išlikti. Š–ŠR kaimavietės dalies kitose rekonstruojamo kelio žemės darbų vietose rasta daug puodų šukių ir kt. Didžioji dalis keramikos žiesta. Yra žiestų puodų šukių, puoštų banguotų ir horizontalių linijų ornamentu. Aptikta ir ankstyvesnių lipdytų puodų šukių grublėtu paviršiumi. Pažymėtina, jog rasta labai mažai gyvulių ir žvėrių kaulų bei metalinių dirbinių, visiškai neaptikta koklių. Beveik visi radiniai rasti židinių aplinkoje. Jų neaptikta kitose archeologinės vietos dalyse, nors žemės darbai apėmė nemažą jos plotą. Palei Utenos–Kuktiškių kelią nepastebėta ir buvusių spėjamų pilkapių kapų liekanų – degintinių kauliukų.

Į UKM yra patekę radinių (GEK Nr. 7301 ir Nr. 7302) – pasaginė cilindriniais galais (A 332) ir apskrita (A 333) segės, kurios esą rastos Asmaluose, tarp senųjų kapinių (esančių kalvoje, pušyne, į ŠR nuo kaimavietės) ir Utenos–Kuktiškių kelio. Papuošalai gali būti iš kapinyno, greičiausiai buvusio ar dabar esančio apie 0,25 km į R nuo kaimavietės teritorijos, kalvelėje, kurioje buvo kasamas smėlis.

Tyrimais nustatyta, jog Asmalų kaimo, Viešio ežero PR pakrantėje gyventojai pastoviai įsikūrė jau nuo I tūkst. vidurio. Kalvoje, į Š nuo upelio (buvusios pelkės), įtekančio į Viešio ežerą, buvo to laikotarpio grublėtosios keramikos kultūros gyvenvietė. To laikotarpio pilkapynas turėjo būti kitame, kairiajame krante, kalvelėje. Vėlesnė, II tūkst. pirmosios pusės ir vidurio gyvenvietė kūrėsi toje pačioje vietoje, bet plėtėsi ir į buvusio pilkapyno teritoriją. Čia turėjo išaugti didelis padrikas ikivalakinis kaimas. Jo gyventojai buvo laidojami kapinyne, kuris dar tiksliai nelokalizuotas, tačiau, be abejo, buvo netoli kaimavietės. Taigi Asmaluose yra vertingas archeologinių vietų kompleksas, kuris apardytas žemės darbų metu ir tiesiant Utenos–Kuktiškių kelią.

ASMALAI VILLAGE SITE

In 2004 during the Utena-Kuktiškis road reconstructions in the Asmalai village site (Utena

district) dated to the late 16th–17th century and at the site of the former barrow cemetery an about 5–6.5 m wide and 0.3–0.4 m thick earth layer was pushed sideways throughout the whole length of the village which makes 550 m. During the survey remains of hearths, shards of hand-made rusticated pottery and wheel-made pottery decorated with wavy or horizontal line ornaments, the GDL coin and a milling stone were found.

The survey revealed that the south-eastern bank of the Viešis Lake was inhabited since the mid 1st millennium A.D.

BABRUNGO KAIMO ŽVALGOMIEJI TYRIMAI

Bronius DAKANIS, Eugenijus IVANAUSKAS, Arūnas STRAZDAS

Plungės miesto teritorijos R dalyje, esančioje tarp miesto Š aplinkkelio, Šiaulių–Kretingos geležinkelio ir Babrungo upės, Plungės savivaldybės užsakymu 2004 m. atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai. Jie vykdyti 40 ha dydžio miesto teritorijos plote, kuriame planuojama skirti sklypus individualių gyvenamųjų namų statybai. Į tyrimų vietą patenka Babrungo kaimo dalis (prie miesto teritorijos prijungta apie 1949 m.) su trimis sodybomis ir minėtų kelio, geležinkelio bei upės apsauginės juostos, apimančios apie 20 ha plotą. Didžiąją tyrimų teritorijos dalį užima žemas Babrungo upės ir jo dešiniojo kanalizuoto intako slėnis su senvagės duburiais ir neaukštomis kalvelėmis. Didžiausia, apie 2 m aukščio ir maždaug 100 m skersmens kalva plokščiu viršumi dominuoja tyrinėtos teritorijos centre ir iš Š pusės šliejasi prie geležinkelio.

Minėtoje teritorijoje įvairiose vietose ištirtas bendras 50 m^2 plotas: trys perkasos po 10 m^2 ir dvidešimt 1x1 m dydžio šurfų. Teritorijos paviršius žvalgytas metalo detektoriumi C–SCOPE NEW FORCE R1.

Tyrimų metu žvalgant aprašytos kalvos P šlaito žemės paviršių, aptikta žiestų puodų ir koklių šukių. Kalvos viršuje, jos P ir šlaituose ištyrus 3 V–R kryptimi 5 m ilgio ir 2 m pločio perkasas (1–3) bei kelis šurfus (3–5) nustatyta, kad čia yra archeologinė vieta – dvarvietė. Perkasose jos kultūrinis sluoksnis jau buvo perartas (toje vietoje stovėjo Plungėje gyvenusio Balsio daržinė, o vėliau ilgą laiką buvo Plungės miesto gyventojų daržai). Minėtose perkasose ir šurfuose bei jų aplinkoje rasta nemažai žiestų puodų šukių: apie 50 neglazūruotų (iš jų 6 pakraštėliai, dvi šukės puoštos horizontalių linijų ornamentu), apie 15 dengtų žalia, ruda ir kitokių atspalvių glazūra (iš jų 2 pakraštėliai, 6 priedugniai). Aptikta apie 40 vazoninių koklių, kurių dauguma plonasieniai, fragmentų (4 priedugniai ir 12 pakraštėlių) bei žaliai glazūruoto karnizinio (?) ir 5 plokštinių koklių viršutinių dalių ir 2 kaklelių fragmentai. Jie padengti mėlyna glazūra, o vienas ankstyvesnis, puoštas geometriniu ornamentu, – žalia. Be to, rastos kalvio darbo 3 vinys ir kelios jų dalys, pleištas-vinis, geležinis neaiškios paskirties strypas, durų vyrio apkalo dalis, keturkampė spyna, akmeninis trintuvas, stiklo, pasidengusio patina, 2 šukės, plytgalių ir molio tinko, kelios geležies rūdos gargažės. Šurfe 3 rasta ir titnago skeltės viršutinė dalis su nuožulniu retušu kairiajame krašte ir apatinėje dalyje, o šurfe 10 – degęs gremžtukas (?), kurie rodo, jog šioje vietoje žmonės buvo apsigyvenę gerokai anksčiau. Kitose tirtos teritorijos vietose archeologinių radinių neaptikta.

Babrungo dvarvietės radiniai datuojami XVII–XIX a. (XVII a. priskiriami plonasienio